

Tartu Ülikool
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Eesti keele võõrkeelena osakond

Eituse väljendamine eesti ja vene keeles

Bakalaureusetöö

Aleksandra Lašina

Juhendaja Raili Pool

Tartu 2016

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus	3
1. Eitusviisid eesti keeles	4
1.1. Eitavad verbivormid.....	6
1.2. Eitavad ase- ja määrsõnad	9
1.3. Eitavad sidendid	10
1.4. Liiteline eitus.....	11
2. Eitusviisid vene keeles.....	14
2.1. Eitavad asesõnad	14
2.2. Eituspartiklid <i>ne</i> ja <i>ни</i>	15
2.3. Predikatiivid <i>нет, нельзя, невозможно, немыслимо</i>	17
3. Venekeelsete õppijate probleemid eesti keele eituse väljendamisel.....	20
4. Sarnasused ja erinevused eesti ja vene keele eituse vahel	25
Kokkuvõte	27
Kirjandus	29
Способы выражения отрицание в эстонском и русском языках. Резюме	31

Sissejuhatus

Käesoleva bakalaureusetöö teemaks on eituse ehk negatiivi väljendamine eesti ja vene keeles. Eitust käsitlevad mitmed teadusharud, näiteks filosoofia, loogika, semantika, pragmaatika, grammatika. Grammatikas on eitus ehk negatiiv kõneliigi kategooria, mis keelab mingi tegevuse (nt *Ära tee rumalusi!*) või lükkab mingid asjaolud ümber (nt *Täna ajalehed ei ilmu*) (EKK 2007: 284).

Jaatus ja eitus kirjeldavad subjekti ja predikaadi või teema ja reema seost ning väljendavad kõneleja suhtumist sellesse seosesse (Sang 1983: 148).

Lingvistilisel eitusel on palju erinevaid väljendusviise eesti ja vene keeles, aga teema ei ole veel lõpuni uuritud. Arvan, et on vajalik rohkem uurida sarnasusi ja erinevusi keelte vahel. Eituse väljendamine tekitab raskusi keeleõppijale, eriti kui emakeele ja õpitava keele grammatika on erinev, seetõttu võib käesolev töö olla kasulik keeleõppes.

Töö eesmärgiks on võrrelda eituse väljendamist eesti ja vene keeles, kirjeldada, kuidas vene emakeelega õppijad eesti keele eitust kasutavad ning tuua välja põhilised sarnasused ja erinevused eesti ja vene keele eitusviiside vahel.

Käesolev töö koosneb neljast osast. Esimeses peatükis räägitakse eesti keele eituse väljendamise viisidest. Teine peatükk annab ülevaate eitusviisidest vene keeles. Kolmandas peatükis on kirjutatud eitusega seotud vigadest vene emakeelega õppijate eesti keeles. Bakalaureusetöö viimases peatükis võetakse kokku sarnasused ja erinevused eesti ja vene keele eitusviiside vahel. Töö on referatiivne.

Bakalaureusetöös kasutatud olulisemad teoreetilised allikad eesti keele eituse kohta on „Eesti keele käsiraamat“ (EKK 2007), „Eesti keele grammatika II“ (EKG II 1993) ja Joel Sanga (1983) uurimus „Eitus eesti keeles“. Vene keele eitusviiside käsitlemisel on toetutud Elena Sidorova (2001, 2003, 2005) teemakohastele uurimustele ning erinevatele vene keele grammatikatele. Vene emakeelega eesti keele õppijate probleemidest eesti keele eituse väljendamisel on bakalaureusetöös kirjutatud Mare Kitsniku (2007a, 2007b) uurimuse põhjal.

1. Eitusviisid eesti keeles

Eesti keeles võib eitus grammatiliselt väljenduda verbi eitava kõneliigi (*ei oska*), eitavate pronoomenite (*mitte kedagi*) ja proadverbide (*mitte iialgi*), eitavantonüümiseerivate prefiksite *eba-* ja *mitte-* (*ebaviisakas*), *tu-*sufiksi, *matu-*vormi (*lahendamatu*) ja abessiivi ning supiini abessiivi (*lahendamata*) abil (EKG II 1993: 155).

Eitust võib jagada kaheks rühmaks: üldeitus (*lauseeitus*) ja erieitus (*fookustatud* ehk *moodustajaeitus*) (EKK 2007: 466; EKG II: 155, 160).

Üldeitus ehk lauseeitus eitab kogu lauset tervikuna ja vormistatakse öeldisverbi eitusvormide ja eituspartiklite *ei* või *ära*, *ärge* abil (EKK 2007: 466).

Eriti tihti esineb üldeitus vastuslausena üldküsimusele (1).

Üldeitust kasutatakse:

- eitussõna kordumisel (2a);
- küsilause mõnede või kõigi elementide kordamisel (2b);
- eitussõna üksinda kasutamisel (2c);
- nende võimaluste kombinatsioonil (2d);
- juhul kui kõik lauseliikmed on millegi poolest markeeritud (2e). (EKG II 1993: 156)

(1) Kas Jaan on kodus? – *Ei ole*.

(2) a) *Ei, ei ole*.

b) *Ei ole* kodus. Jaan *ei ole* kodus.

c) *Ei*.

d) *Ei, ei ole* kodus.

e) *Ei* mina Vidrikut *tunne*.

Erieituse ehk fookustatud eituse moodustavad eitavad sõnad *mitte* või *ei* ja pronoomenid *keegi*, *miski*, *mingi*, *mingisugune*, *ainuski* ~ *ainsamgi* ~ *ainumaski*, *ükski*, *üksainuski* või proadverbid *kuskil* ~ *kuskile* ~ *kuskilt*, *iialgi* ~ *ealeski* ~ *ilmaski*, *kuidagi*, *sugugi* (EKG II 1993: 160). Erieitus eitab ainult mõnd lause komponenti (Sang 1983: 29). Erieitusega lauses langevad lause moodustaja ja lause rõhk kokku (Sang 1983: 28–29).

Eesti keeles on kolm fookustatud eituse väljendamise varianti:

- 1) öeldisverb obligatoorselt eitavas vormis ja partiklit *mitte* ei kasutata (siin võib eitust markeerida sõnajärgja, rõhu saab algusse või lõppu asetatud moodustaja) (3);
- 2) öeldisverb eitavas vormis koos partikliga *mitte* (vastandava fraasiga sidesõna *vaid* abil saab markeerida eituse fookust) (4);
- 3) öeldisverb jaatavas vormis ja eitus on fookustatud partikliga *mitte* (5), kui fookus on eespool öeldisverbi, siis kasutatakse ainult verbi eitavas vormis (Erelt 2013: 155–156; Kitsnik 2007a: 28; Sang 1983: 29–32).

Joel Sang (1983: 29) kirjutab, et suulises kõnes saab eitust markeerida ka intonatsiooni, rõhu ja rütmiga.

(3) *Eile hommikul ei kirjutanud ma sulle kirja, vaid luuletust.*

(4) *Eile hommikul ei kirjutanud ma sulle mitte kirja, vaid luuletust.*

(5) *Eile hommikul kirjutasin ma sulle mitte kirja, vaid luuletuse.*

Erieitus esineb ka kõige puhtamal kujul eriküsilause erieitavates vastuslausetes (6) (EKG II 1993: 160).

(6) Kes siin käis? – *Mitte keegi*. Kus sa käisid? – *Mitte kuskil*. Keda sa kardad? – *Mitte kedagi*. (EKG II 1993: 160).

1.1. Eitavad verbivormid

Eitavad verbivormid kuuluvad üldeitusesse. Verbi eitavat vormi kasutatakse öeldisena. (Kitsnik 2007a: 32) Öeldis on lause grammatilise ja tavaliselt semantilise struktuuri tuum (EKG II 1993: 17).

Eitust vormistab öeldisverbi eitusvorm, harilikult liitvorm. Öeldisverbi eitusvorm moodustatakse kindlas, tingivas ja kaudses kõneviisis muutumatu eitussõna *ei* ja verbi liitvormi abil (*ei tee, ei teinud, ei teeks*); täis- ja enneminevikus, kus eitus koosneb verbist *olema* ja põhisõna mineviku kesksõnast, võib eitussõna *ei* liituda abisõna ette eitavaks eesliiteks *p* (*ei ole elanud ~ pole elanud*); aga käskivas ja möönvas kõneviisis väljendatakse eitust eitusadverbiga *ära* (*ärge, ärgem, ärgu*) koos käskiva verbiga. (EKK 2007: 466) Suurt vahet *ei ole* ja *pole* vahel ei ole, võib öelda, et *pole* kasutatakse rohkem kõnekeeles, seda verbi kirjeldatakse nagu defektverbi, sest tal puuduvad esimese ja teise isiku vormid (Külmoja jt 2003: 77).

Verb võib olla öeldisverbi eitusvormis kas vastav jaatava kõneliigi vorm (*vaata/vat : ei vaata/vat*), tunnusetä tüvi (*vaata/n : ei vaata*), kõneviisitunnusega tüvi (*vaata/ksi/n : ei vaata/ks*), umbisikulise tegumoe tunnusega tüvi (*vaada/tak-se : ei vaada/ta*) või mineviku kesksõna (*vaata/si/n : ei vaada/nud, vaada/ti : ei vaada/tud*) (Kitsnik 2007a: 32).

Kindla kõneviisi isikulise tegumoe oleviku eitusvormi moodustatakse kindla kõneviisi isikulise tegumoe oleviku esimese pöörde järgi, ainult pöördelõpp *-n* jäetakse ära ja lisatakse eituspartikkel *ei* (*vaata/n > ei vaata*), umbisikulise tegumoe oleviku eitusvorm moodustatakse aga enamasti jaatava kõneliigi kindla kõneviisi umbisikulise tegumoe oleviku vormi järgi, kus jäetakse ära vastava vormi oleviku tunnus *-kse* ja lisatakse eituspartikkel *ei* (*vaadata/kse > ei vaadata*) (Kitsnik 2007a: 32). Välte- ja laadivahelduslike sõnade puhul on kindla kõneviisi eitusvorm mõnede sõnatüüpide puhul tugevas ja mõnede puhul nõrgas astmes, näiteks verbil *olema* on kaks kindla kõneviisi isikulise tegumoe oleviku eitusvormi: *ei ole* ja *pole* (EKK 2007: 276).

Kindla kõneviisi isikulise tegumoe lihtmineviku eitusvorm moodustatakse isikulise tegumoe mineviku kesksõnast ehk *nud*-vormist, mille ette lisatakse eituspartikkel *ei* (*ei*

vaada/nud), umbisikulise tegumoe lihtmineviku eitusvorm aga jaatava kõneliigi umbisikulise tegumoe mineviku kesksõnast ehk *tud*-vormist, mille ette lisatakse eituspartikkel *ei* (*ei vaada/tud, ei söö/dud*). Välte- ja laadivahelduslikel sõnadel on kindla kõneviisi isikulise tegumoe lihtmineviku eitusvorm mõnede sõnatüüpide korral tugevas astmes (*ei rääki/nud*) ja teiste sõnatüüpide korral nõrgas astmes (*ei ooda/nud*). Verbil *olema* on kaks kindla kõneviisi isikulise tegumoe lihtmineviku eitusvormi: *ei olnud* ja *polnud*. (EKK 2007: 277–278; Kitsnik 2007a: 33).

Kindla kõneviisi isikulise tegumoe täismineviku eitusvorm moodustatakse jaatava kõneliigi kindla kõneviisi isikulise tegumoe täismineviku vormist nii, et abiverbi *olema* vorm asendatakse eitusvormiga *ei ole ~ pole* (*olen vaada/nud > ei ole vaada/nud ~ pole vaada/nud*), aga umbisikulises tegumoes jaatava kõneliigi umbisikulise tegumoe täismineviku vormis asendatakse abiverb *olema* olevikuvormi *on* eitusvormiga *ei ole ~ pole* (*on vaadatud > ei ole vaada/tud ~ pole vaada/tud*) (EKK 2007: 215).

Kindla kõneviisi isikulise tegumoe ennemineviku eitusvorm moodustatakse jaatava kõneliigi kindla kõneviisi isikulise tegumoe ennemineviku vormist, asendades abiverbi *olema* vormi eitusvormiga *ei olnud ~ polnud* (*olin vaadanud > ei olnud vaadanud ~ polnud vaadanud*), umbisikulises tegumoes moodustatakse eitusvorm jaatava kõneliigi umbisikulise tegumoe ennemineviku vormi järgi nii, et asendatakse abiverbi *olema* minevikuvorm *oli* eitusvormiga *ei olnud ~ polnud* (*oli vaadatud > ei olnud vaadatud ~ polnud vaadatud*) (EKK 2007: 279).

Tingiva kõneviisi oleviku isikulise tegumoe eitusvorm moodustatakse jaatava kõneliigi tingiva kõneviisi oleviku isikulise tegumoe vormist, mille ette lisatakse eituspartikkel *ei* (*vaataks > ei vaataks*); üldmineviku eitusvorm moodustatakse jaatava kõneliigi tingiva kõneviisi üldmineviku isikulise tegumoe vormist, asendades abiverbi *olema* vormi eitusvormiga *ei oleks ~ poleks* (*oleks vaadanud > ei oleks vaadanud ~ poleks vaadanud*) (EKK 2007: 279–280; Kitsnik 2007a: 35).

Tingiva kõneviisi umbisikulise tegumoe oleviku eitusvorm vormistatakse jaatava kõneliigi umbisikulise tegumoe tüvest, millele lisatakse tingiva kõneviisi tunnus *-ks* ja eituspartikkel *ei* (*ei vaadataks*); üldmineviku eitusvorm vormistatakse jaatava kõneliigi

tingiva kõneviisi umbisikulise tegumoe üldmineviku vormist nii, et abiverbi *olema* jaatusvorm asendatakse eitusvormiga *ei oleks ~ poleks (oleks vaadatud > ei oleks vaadatud ~ poleks vaadatud)* (EKK 2007: 277–280; Kitsnik 2007a: 35).

Kaudse kõneviisi isikulise tegumoe oleviku eitusvormi moodustamiseks lisatakse jaatava kõneliigi kaudse kõneviisi isikulise tegumoe olevikuvormile partikkel *ei* (*vaatavat > ei vaatavat*), üldmineviku eitusvormi moodustamiseks lisatakse jaatava kõneliigi kaudse kõneviisi isikulise tegumoe üldminevikuvormile partikkel *ei* (*olevat vaadanud > ei olevat vaadanud, vaatanuvat > ei vaatanuvat*), kusjuures *ei olevat* võib asendada vormiga *polevat (polevat vaadanud)* (EKK 2007: 277–280; Kitsnik 2007a: 36).

Kaudse kõneviisi umbisikulise tegumoe oleviku eitava kõneliigi vorm moodustatakse jaatava kõneliigi umbisikulise tegumoe oleviku vormist, lisades partikli *ei* (*vaadatavat > ei vaadatavat*), üldmineviku eitava kõneliigi vormi moodustamiseks lisatakse jaatava kõneliigi umbisikulise tegumoe üldmineviku vormile partikkel *ei* (*olevat vaadatud > ei olevat vaadatud*), *ei olevat* võib asendada verbivormiga *polevat (polevat vaadatud)* (EKK 2007: 277–280; Kitsnik 2007a: 37).

Käskiva kõneviisi ainsuse teise pöörde eitusvorm moodustatakse jaatava kõneliigi käskiva kõneviisi ainsuse teise pöörde vormist, lisades partikli *ära* (*vaata > ära vaata*). Käskiva kõneviisi mitmuse teise pöörde vorm moodustatakse jaatava kõneliigi käskiva kõneviisi mitmuse teise pöörde vormist, lisades partikli *ärge* (*lugege > ärge lugege*). (EKK 2007: 284; Kitsnik 2007a: 38)

Möönva kõneviisi isikuline ja umbisikuline tegumood moodustatakse ühel viisil. Oleviku eitusvormi moodustamiseks lisatakse jaatava kõneliigi möönva kõneviisi olevikuvormile partikkel *ärgu* (*vaadaku > ärgu vaadaku, vaadatagu > ärgu vaadatagu*), üldmineviku eitava kõneliigi vormi moodustamiseks lisatakse jaatava kõneliigi möönva kõneviisi üldminevikuvormile partikkel *ärgu* (*olgu vaadanud > ärgu olgu vaadanud, olgu vaadatud > ärgu olgu vaadatud*) (EKK 2007: 276, 279–280, 284; Kitsnik 2007a: 37–38).

1.2. Eitavad ase- ja määrsõnad

Eitust saab aluses, sihitises ja määruuses väljendada eitavate asesõnade (*mitte*) *keegi*, (*mitte*) *miski*, (*mitte*) *kumbki*, (*mitte*) *ükski*, (*mitte*) *mingi*, (*mitte*) *mingisugune*, (*mitte*) *ainuski* jt abil. (EKG II 1993: 163)

Kõige laiem funktsioon on eitavatel asesõnadel (*mitte*) *keegi* ja (*mitte*) *miski*, sest need muutuvad kõigis käänetes ja võivad esineda nii subjekti, objekti, adverbiaali kui ka genitiivatribuudi positsioonis, näiteks:

(7) *Mitte keegi ei tea seda. Ma ei räägi mitte kellegagi. See pole mitte kellegi asi.* (EKG II 1993: 163)

Ühilduva adjektiivatribuudina esinevad (*mitte*) *mingi*, (*mitte*) *ükski*, (*mitte*) *ainuski*, (*mitte*) *kumbki*, (*mitte*) *mingisugune* (8). Sihitise käänetest kasutatakse ainult partitiivi. Partikkel *mitte* on täislauses fakultatiivne (9). Öeldisverb on alati eitavas vormis. (EKK 2007: 468; EKG II 1993: 163)

(8) *Ma ei ostnud endale mitte ühtegi asja.*

(9) *Ma ei ostnud endale mitte midagi. = Ma ei ostnud endale midagi*

Määruuses saab eitust väljendada ka eitavate määrsõnade (*mitte*) *kuskile*, (*mitte*) *kuskil*, (*mitte*) *kuskilt*, (*mitte*) *kunagi*, (*mitte*) *iialgi* jt abil. Partikkel *mitte* on fakultatiivne (10). Öeldisverb on alati eitavas vormis.

(10) *Ma ei käinud mitte kuskil. = Ma ei käinud kuskil.* (EKG II 1993: 163–164).

Üldindefiniitsed adverbid (*mitte*) *üldse*, (*mitte*) *sugugi*, (*mitte*) *kuidagi* võib mõnes kontekstis välja tuua, siis on partikkel *mitte* verbi tugevdav element, näiteks:

(11) *Ma kohe mitte üldse ei taha seda lubada – Ma kohe mitte ei tahaks seda lubada.* (EKK 2007: 168)

1.3. Eitavad sidendid

„Eesti keele grammatika“ II osa annab terminile „sidend“ järgmine seletus: „**sidend** on lause ühe- või mitmesõnaline element, mis vormistab moodustajate grammatilise seose“ (EKG II 1993: 107). Sidendid jagunevad kahte rühma: rinnastavad ja alistavad. Eesti keeles on mitmeid sidendeid, mille abil võib väljendada eitust. (EKG II 1993: 109)

Loetelu eitamiseks kasutatakse sidesõnu *ei... ega...*(12) või *ei ... ei* (13) (Kitsnik 2007a: 109; EKG II 1993: 165).

(12) *Sünnipäevale ei kutsutud **ei** Peetrit **ega** Vaiket.*

(13) *Kedagi ei kutsutud sünnipäevale: ei Peetrit, **ei** Enelit, **ei** Vaiket.*

Kui on olemas alternatiiv ja eitatakse ainult üht lauseosa, siis kasutatakse sidendeid (*mitte*) ..., *vaid*...(14) (EKG II 1993: 159).

(14) *Peeter ei ostanud **mitte** suvilat, **vaid** mõisa.*

Lause ühendava seose korral kasutatakse öeldist jaatavas kõneliigis ja eitatavate lauseliikmete ees seisab *mitte* (15) (Kitsnik 2007a: 109).

(15) *Mulle meeldib sinine värv, **mitte** roheline.*

Verbitarindi ja tema eituse väljajättelise eraldava rinnastuse korral kasutatakse sidendit *või* ja eituspartikleid *mitte* (16) või *ei* (17) (Kerge 2001: 176; Kitsnik 2007a: 109).

(16) *Kas sa tuled **või ei**?*

(17) *Kas sa tuled **või mitte**?*

1.4. Liiteline eitus

Eesti keeles saab liitelist eitust moodustada eitav-antonümiseerivate prefiksite *eba-* ja *mitte-*, *tu-*sufiksi (*matu-*vormi), abessiivi (supiini, *mata-*vormi) abil (EKG II 1993: 165).

Prefiks *eba-* on eitav-antonümiseeriv ja liitub peamiselt adjektiividele (*korrektne* : *ebakorrektne*), esineb nimisõnaliitena tähenduses *mitte päris, väär, näiline*, on produktiivne eelkõige oskussõnavaras (nt *ebahalvatus*). Omadussõnadega seoses esineb prefiks *eba-* puhteitavas tähenduses (nt *ebakonkreetsus*), tavaliselt võib niisuguseid moodustusi käsitleda eitavate omadussõnadega *us-*tuletistena (*aus* > *ebaaus*). (EKK 2007: 403; EKG II 1993: 166)

Eitav-antonümiseeriv prefiks *mitte-* liitub nimisõnadele, omadussõnadele, määrsõnadele ja verbi infinitiivsetele vormidele, on kõige laiemal kasutusega. Nimisõnade korral on prefiksil *mitte-* puhteitav tähendus. Sõnad eituspargiliga *mitte-* on tihti stiililt kohmakad ja võivad olla väljaspool konteksti ebamäärase tähendusega, seetõttu eelistatakse tihti muid eituse väljendusvahendeid: *mittekortsuv* – *kortsumatu*, *mittevõrreldav* – *võrreldamatu*, *mitteesitamine* – *esitamata jätmine*, *mitteemakeelne* – *võõrkeelne*. (EKK 2007: 403, 637–638)

Eitav sufiks *-tu* on väga produktiivne liide, mis liitub omadussõnadele ja nimisõnadele. Paljude eri liidetega nimisõnatüveliste omadussõnade antonüüm on samatüveline *tu-*liiteline sõna, mis väljendab vastava omaduse puudumist (*andekas* – *andetü*, *maitsekas* – *maitsetü*, *sisukas* – *sisutü*). On ka eitavaid nimisõnatüvelisi *tu-*liitelisi omadussõnu, millel samatüveline jaatav vaste puudub (*vahetü*, *abitü*, *keeletü*, *jäägitü*, *näotü*, *alusetü*). Enamiku nimisõnatüveliste *tu-*omadussõnade tähendus langeb kokku alussõna ilmaütleva käände vormiga (*alusetü süüdistus* = *alusetü süüdistus*, *lõhnatü gaas* = *lõhnata gaas*). Paljudest *tu-*liitelistest omadussõnadest saab tuletada nimisõnu (*andetü* – *andetü*, *otsustamatü* – *otsustamatus*) ja määrsõnu (*andetult*, *otsustamatult*). (EKK 2007: 638; Kerge 2001: 181; Kitsnik 2007a: 29)

matü-vorm on *tu-*sufiksi variant (*tu-*sufiks liitub verbi *ma-*infinitiivi vormile). Liitüdes *ma-*tegevusnimele näitab *tu-*liide:

- tegevuse võimatust (*lahendamatu ülesanne* = *ülesanne, mis ei ole lahendatav*), tuletusaluseks on sell juhul ainult sihiline verb; jaatav vaste on *tav*-kesksõna (*lahendamatu – lahendatav*);
- subjekti mittetoimimist (*tähelepanematu* = *see, kes ei pane tähele*). Harilikult on tuletustüvi isikulise tegumoe vorm, kuid kasutatakse ka umbisikulisi tuletustüvesid, tavaliselt paralleelvõimalusena (*vastuvõtmatu* = *vastuvõetamatu*, *kujutlematu* = *kujuteldamatu*). (Kitsnik 2007a: 30)

matu-omadussõnade tähendus on üldjuhul erinev *mata*-vormide tähendusest. *matu*-lõpulised sõnad näitavad, et tegevus ei ole võimalik, nt *see on teostamatu* tähendab *pole võimalik teostada*. *mata*-vorm näitab, et tegevus ei ole veel toimunud, nt *see on teostamata* tähendab *pole veel teostatud*. (EKK 2007: 414–415; Kitsnik 2007a: 30)

Abessiiv (ilmaütlev kääne) on komitatiivi (kaasaütlev kääne) vastandkääne. Käände tunnus on *-ta*. Abessiivi vorm võib esineda koos eessõnaga *ilma*. Abessiivi abil näidatakse:

- kaaslase, kaasaskantava eseme või vahendi puudumist (*ilma sõbrata on igav olla, olen täna ilma autota*);
- viisi või seisundi puudumist (*ilma pahandamiseta ei tee ta midagi*);
- millestki ilmaolu kui omadust ((*ilma*) *prillideta mees, kooreta kohv, tööta inimene*). (EKK 2007: 252; Kitsnik 2007a: 31)

Supiini abessiiv (*mata*-vorm) on abessiivi (ilmaütlev kääne) variant, abessiivi tunnus *-ta* liitub verbi *ma*-infinitiivi vormile. *mata*-vorm väljendab sooritamata tegevust või millegi puudumist ja esineb kindlate verbide (*jätma, jääma, unustama*) juures:

- sõltuvusmäärusena (*jätsin toa koristamata*);
- *des*-vormi eitava vastena (*teretades – teretamata*);
- *tud*-kesksõna eitava vastena (*õpetatud – õpetamata, toimunud – toimumata*);
- tarindis, kus tuletusaluseks on nimisõna täiendi funktsioonis (*korralikult toimetatud tekst – korralikult toimetamata tekst*). (EKK 2007: 252; Kitsnik 2007a: 31; EKG II 1993: 165)

Vahekokkuvõte

Eesti keele eitus on jagatud kahte rühma: üldeitus (eitab lause sisu tervikuna) ja fookustatud eitus (eitab mingit lause elementi). Üldeitusesse kuuluvad eitavad verbivormid (*ei kirjutanud*), need moodustatakse öeldisverbi eitusvormide ja eituspartiklite *ei* või *ära, ärge* abil. Fookustatud eitus vormistatakse eitavate asesõnade (nt *mitte keegi*) ja määrsõnade (nt *mitte ükski*), eitavate sidendite või eitavate liidete (liiteline eitus) abil.

Eitavaid sidendeid kasutatakse loetelu eitamisel: *ei ... ega...* (*Ta ei karda **ei** surma **ega** kuradit*), *ei ... ei* (*Kedagi ei tulnud peole: **ei** Andres, **ei** Laura, **ei** Anne*); ühe lauseosa eitamisel *mitte ..., vaid...* (*Ta **mitte** ei tea, **vaid** ei taha öelda*); täpsustamise korral kasutatakse eitatava lauseliikme ees eituspartiklit *mitte* (*Mulle meeldivad õunad, **mitte** pirnid*); elliptilises küsilauses kasutatakse sidendit *või* ja eituspartikleid *mitte / ei* (*Kas tuled **või** veel **mitte***).

Liitelisse eitusse kuuluvad prefiksid *eba-* ja *mitte-* (*ebateadlik, mitteametlik*), sufiks *-tu* (*sisutu*) ja *-matu* (*lahendamatu*) ning abessiivi tunnus *-ta* (*sõbrata*) ja *mata-*vorm (*trükkimata*).

2. Eitusviisid vene keeles

Vene keeles võib väljendada eitust eituspartikli *не* (*не приехал, не ходи, не Ваня, не русский, не вчера*; ¹*ei tulnud, ära mine, mitte Vanja, mitte venelane, mitte eile*), eituspartikli *ни* (*на небе ни облачка; ни слуху, ни духу*; *taevas polnud ainustki ~ ainsatki pilve, ei ~ mitte kihku ega kahku*), asesõnade eesliitega *ни-* (*никто, ни о чем, никогда*; *mitte keegi, mitte millestki, mitte kunagi*), predikatiivsete asesõnade eesliitega *не-* (*негде, некому*; *mitte kuskil, mitte kedagi*), predikatiivide *нет, нельзя* (*ei ole, ei tohi*), määr- ja omadussõnade eesliitega *не-* (*невозможно, немыслимо*; *mitte võimalik, uskumatult*) abil. On vaja rõhutada, et vene keeles võib eesliitega *не-* väljendada ka ebamäärasust (*некто, некий, некоторый*; *keegi, mõni, mõningane*). Eitav lause vene keeles on lause, kus eitus on väljendatud finiidse verbi või predikatiivi abil, sest selline eitus muudab lause struktuuri üldiselt. Lauset, kus eitus on väljendatud eitava partikli abil koos öeldisega või eitava öeldise abil, nimetatakse üldeitavaks lauseks (ve *общеотрицательное предложение*) (18). Kui eitus lauses on moodustatud eitava partikli ja teise lauseliikme abil, siis nimetatakse lauset osaeitavaks lauseks (ve *частноотрицательное предложение*) (19). (VKG)

(18) *Он тебя не любит. Та ei armasta sind; У меня нет братьев. Mul ei ole vendi.*

(19) *Он любит не тебя. Та armastab mitte sind.*

2.1. Eitavad asesõnad

Eitavad asesõnad väljendavad objekti puudumist või selle tunnuse puudumist. Vene keeles on eitavad asesõnad: *никто* (*ei keegi*), *ничто* (*ei miski*), *никак* (*mitte kuidagi*), *никакой* (*mitte minigugune*), *ни такой* (*mitte niisugune*), *ничей* (*ei kellegi*), *нисколько* (*üldse mitte; tühjagi*), *никогда* (*mitte kunagi*), *нигде* (*ei kuskil*), *никуда* (*ei kuhugi*), *некого* (*pole kedagi*), *нечего* (*pole midagi*), *негде* (*ei kuskil*), *некуда* (*ei*

¹ Venekeelsetest allikatest (VKG, Naumova 2014, Sidorova 2003, VG) pärit keelenäited on eesti keelde tõlgitud käesoleva bakalaureusetöö autori poolt.

kuhugi), *некогда* (*pole aega*), *незачем* (*asjata*; *pole põhjust*). Eitavad asesõnad moodustatakse rõhutu prefiksi *ни-* (*никто*, *никак*, *никуда*; *mitte keegi*, *mitte kuidagi*, *ei kuhugi*) või rõhulise prefiksi *не-* (*некого*, *нечего*, *некогда*; *pole kedagi*, *pole midagi*, *pole aega*) abil. Prefiksid *ни-* ja *не-* liituvad küsivatele ja siduvatele asesõnadele. (Naumova 2014: 135)

Eitavad asesõnad *никто* (*ei keegi*) ja *ничто* (*ei miski*) ainult käänduvad. Eitavatel asesõnadel *некого* (*pole kedagi*) ja *нечего* (*pole midagi*) ei ole nimetavat käännet, neid asesõnu kasutatakse tavaliselt üheosalises infinitiivses lauses (20). Aseomadussõnad *никакой* (*ei miski*), *ничей* (*ei kellegi*), *никоторый* (*ei kumbki*) käänduvad, muutuvad soos ja arvus. Eitavate asesõnadega on seotud sõnade osadeks jagamine, sest eessõna pannakse eesliite ja tüve vahele (*ни в чём*, *не с кем*; *mitte kuskil*, *mitte kellegagi*). Lauses võivad eitavad asesõnad esineda alusena, sihitisena ja määrusena. (Naumova 2014: 135–136)

(20) *Нечего сказать. Pole midagi öelda.*

Некого винить. Pole kedagi, keda süüdistada.

Некому доверять. Pole kedagi, keda usaldada.

2.2. Eituspartiklid *не* ja *ни*

Partiklil ei ole oma leksikaalset tähendust, nad annavad edasi erinevat tähendusvarjundit või moodustavad sõnade vormi. Eituspartikkel *не* (*ei*) on kõige kasutatavam, sellel partiklil on palju tähendusi. Eituspartiklit *не* (*ei*) võib kasutada koos erinevate sõnaliikidega. Eituspartikkel *не* (*ei*) võib anda **kogu lausele** eitava tähenduse (21) või annab **lause komponendile** eitava tähenduse (22). (Sidorova 2003: 94–95)

(21) *Не бывает этому! Seda ei tohi olla!*

(22) *Перед нами оказалась не маленькая, а большая поляна. Meie ees osutus olevat mitte väike, vaid suur lagendik.*

See võib anda ka jaatava tähenduse, kui lauses kasutatakse kahekordset eitust partikliga *не* (*ei*), näiteks lause *не мог не помочь* (*ei saa mitte aidata*) tähendab, et tegija aitas kedagi. Tavaliselt kuulub eituspartikkel *не* öeldise koosseisu (23). (Sidorova 2003: 94–95; The Rules)

(23) *Ночью **не** было дождя; Öösel ei olnud vihma.*

Partikkel *ни* (*ei*) annab eitava tähenduse lausele, kus ei ole alust (24), tugevdab eitust lauses, kus on eitussõna *не* (*нет*) (*ei*) (25), tugevdab ja üldistab iga pealause väljendust (26) (The Rules; Sidorova 2003: 93). Kordumisel omandab partikkel *ни* (*ei*) rinnastava sidesõna tähenduse (27) (Sidorova 2001: 133).

(24) ***Ни** с места! Ära liigu paigast!*

(25) *Вокруг нет **ни** души. Ainustki ~ ainsatki hingelist polnud ümberringi.*

(26) *Куда **ни** (= всюду) посмотришь, везде поля и поля. Kuhu ka ei vaata, igal pool on põllud ja põllud.*

(27) ***Ни** солнце, **ни** воздух мне не помогут. Mitte päike, mitte õhk ei aita mind.*

Vene keeles on vaja eristada eesliidet, sidesõna ja partiklit *ни* (*не*) (*ei*), sest eesliide kirjutatakse tüvega kokku (28), sidesõna (29) ja partikkel kirjutatakse eraldi (30) (Sidorova 2003: 93–94).

(28) *Некто, некого, ничей. Keegi, pole kedagi, ei kellegi.*

(29) ***Ни** души. Polnud ainustki ~ ainsatki hingelist.*

(30) ***Ни** дождь, **ни** снег не могли его остановить. Mitte vihm, mitte lumi ei saanud teda peatada.*

2.3. Predikatiivid *нет, нельзя, невозможно, немыслимо*

Predikatiiv on sõna, mis märgib mittedünaamilist seisundit ning mis esineb lihtlauses öeldise ehk predikaadi funktsioonis (nt *Детям весело; Lastel on lõbus.*). Eituse väljendamisel kasutatakse predikatiive *нет (ei)*, *нельзя (ei saa ~ ei tohi)*, *невозможно (võimatu)*, *немыслимо (ettekujutamatu)*. (LVG 1989: 261–262)

Lekseem *нет (ei)* on polüfunktsionaalne ja paljutähenduslik. Vene sõnale *нет* vastab eesti keeles neli eitusvarianti, sõltub funktsioonist ja tähendusest – *ei, mitte, pole, ei ole*, näiteks:

(31) – *Что это у вас, пиявки? – спросил Павел Петрович. – Нет, лягушки. „Mis teil seal on – kas verekaanid?“ küsis Pavel Petrovitš. „Ei, konnad“.*

(32) *Другого исхода нет. Mul pole valikut.* (Sidorova 2005: 267)

Elena Sidorova (2005: 267–268) kirjutab oma töös, et eitussõna *нет* kasutamise võib jagada kaheks rühmaks:

- *Нет (ei ole, pole)* on predikatiiv ja kasutatakse tähenduses „ei ole omanduses, puudub“ (vastandiks on *есть, on*), näiteks:

(33) – *Что-о? Я думал – двенадцати **нет**. „Mi-is? Mina arvasin, et **pole** veel kaksteist“.*

- *Нет (ei, ei ole)* kasutatakse abisõnana eitavates vastuses või mittenõustumise korral (vastandiks on *да, jah*), näiteks:

(34) – *А тебе холодно? – **Нет**. „Kas sul on külm?“ „**Ei ole**“.*

Kui lekseemi *нет (ei)* kasutatakse öeldisena, iseloomustab teda rektsiooni olemasolu (*нет времени; ei ole aega (кого? чего?; keda? mida?)*) kui lekseem *нет (ei)* esineb isoleeritult eitava lause ekvivalendi funktsioonis, tema rektsioon kaob. Seetõttu et lekseem *нет (ei)* on mitmetähenduslik, tekitab probleem tema sõnaliigi määratlemisega. Sõna *нет (ei)* defineeritakse traditsiooniliselt eitava partiklina, mõned uurijad arvavad, et sõna *нет (ei)* võib kuuluda hüüdsõnade hulka või on hüüdlause. Sõna *нет (ei)*

kasutatakse nii „nõustumise“ kui „mittenõustumise“ tähenduses. Sõnal *нет* (*ei*) on mitu kõnevarianti: *не, не-а, нету, нетушки*. Vaatamata sellele, et tavaliselt sõna *нет* (*ei*) defineeritakse eitava partiklina, arvavad mõned uurijad, et sõna *нет* (*ei*) on impersonaalne verb või hüüdsõna. (Sidorova 2003: 189)

Predikatiive *нельзя, невозможно, немыслимо* (*ei saa ~ ei tohi, võimatu, ettekujutamatu*) kasutatakse lauses, kus eitus on fakultatiivne või obligatoorne (35).

(35) *Нельзя пройти. Ei tohi läbi minna; Немыслимо забыть. Võimatu unustada; Невозможно разговаривать. Rääkida on võimatu.* (VG)

Predikatiiv *нельзя* (*ei saa ~ ei tohi*) koos infiniitse perfektivse verbiga tähendab mõne tegevuse võimatust (36). Predikatiivi *нельзя* (*ei saa ~ ei tohi*) koos infiniitse imperfektivse verbiga võib asendada sõnaühendiga *нет возможности* (*ei ole võimalust*) (37). Niisugused laused võivad tähendada ka keeldu, siis neid võib asendada verbiga *не разрешается* (*ei ole lubatud*) (*не разрешают, не разрешено; ei lubata, ei ole lubatud*) koos fakultatiivse verbiga või jaatava lausega koos sõnaga *запрещается* (*keelatud*) (*запрещают, запрещено; keelavad, keelatud*) (38). (Sidorova 2003: 58–59)

(36) *Там нельзя пройти. Sealt ei saa läbi minna.*

(37) *Там нельзя идти/нет возможности. Sealt ei saa tulla/ei ole võimalust.*

(38) *Здесь нельзя курить; Siin on suitsetamine keelatud – Здесь не разрешается/не разрешают/не разрешено курить. Siin ei lubata/ei ole lubatud suitsetada või Здесь запрещается/запрещают/запрещено курить. Siin on keelatud suitsetamine.*

Laused predikatiiviga *невозможно, немыслимо* (*võimatu, ettekujutamatu*) koos verbiga tähendavad ka mõne tegevuse võimatust. Neid võib võrrelda fraasiga *нет возможности* (*ei ole võimalust*) (39) või üldisikulise tähendusega lausega (40). (VG)

(39) *Здесь нет возможности отдыхать. Siin ei ole võimalust puhata.*

(40) *Здесь не отдохнешь; Siin ei saa puhata.*

Vahekokkuvõte

Vene keeles võib eitust väljendada asesõnade eesliitega *не*, eituspartiklite *не*, *ни* ja predikatiivide *нет*, *нельзя*, *невозможно*, *немыслимо*.

Eitavad asesõnad näitavad objekti puudumist või tema tunnuse puudumist. Vene keeles moodustatakse eitavad asesõnad eesliidete *не-*, *ни-* ja küsivate või siduvate asesõnade abil: *ничего* – *pole midagi*, *ничто* – *ei miski*.

Eituspartiklid *не*, *ни* muudavad sõna tähendust või moodustavad sõnavormi. Partikkel *не* on kõige kasutatavam, tavaliselt kuulub öeldise koosseisu. Eituspartikli *не* ja jaatava verbivormi abil moodustatakse vene keele verbi eitusvorm. Partikkel *ни* võib esineda lauses, kus puudub alus. Partikkel *ни* tugevdab eitust lauses, kus on juba partikkel *не* ja kordamisel võtab rinnastava sidesõna tähenduse.

Predikatiivid *нет* (*ei*), *нельзя* (*ei saa ~ ei tohi*), *невозможно* (*võimatu*), *немыслимо* (*ettekujutamatu*) esinevad lauses öeldisena või tema osana. Predikatiividele *нет* vastab eesti keeles palju eitusviise (*ei*, *mitte*, *pole*, *ei ole*). Predikatiivid *нельзя*, *невозможно*, *немыслимо* esinevad lauses, kus eitus ei ole kohustuslik. Need predikatiivid koos verbiga tähendavad tegevuse võimatust.

3. Venekeelsete õppijate probleemid eesti keele eituse väljendamisel

See peatükk põhineb valdavalt Mare Kitsniku magistritööl ja selle põhjal kirjutatud artiklil (Kitsnik 2007a; Kitsnik 2007b). M. Kitsniku töödes esitletakse Tallinna ülikooli eesti vahekeele korpuse materjalil põhinevat uuringut kõrvalekalletest eituse väljendamisel vene emakeelega inimeste eesti õppijakeeles. Uuringu eesmärgiks oli välja selgitada, mis valmistab vene emakeelega õppijale eituse väljendamisel eesti keeles raskusi. Uurimismaterjaliks olid eituse korrektsed ja mittekorrektsed kasutusnäited eesti vahekeele korpusest (EVKK). Töö käigus neid näiteid sorteeriti ning mittekorrektsed kasutusnäited rühmitati nende põhiliste kõrvalekaldetüüpide kaupa. Igale kõrvalekaldetübile prooviti leida ka vea võimalikku tekkepõhjust. (Kitsnik 2007b: 152–157) Käesoleva peatüki materjali liigitus põhineb M. Kitsniku töös esitatud liigitusel.

Eitus öeldises

Eituse vale kasutamise öeldises võib jagada nelja rühma: 1) eituspartikli *ei* kasutamine koos jaatava kõneliigi verbivormiga; 2) öeldisverbi jaatava kõneliigi vormi kasutamine koos teise lauseliikme eitava markeerimisega; 3) verbi eitusvormide moodustusvead; 4) eksimused eituspartikli valikul. Eraldada võib ka eituse kasutamise modaalverbidega liitöeldises. (Kitsnik 2007b: 159)

Esimesse vearühma kuuluvad näited, kus eituspartikliga *ei* oli kasutatud jaatava kõneliigi verbivormi (erinev aeg, kõneviis ja tegumood), nende vigade tekkepõhjus on ülekandes õppija emakeelest – vene keeles kasutatakse eituse korral samakujulist verbivormi kui jaatuse korral, lisades sellele partikli *ne* (*ei*) (41). (Kitsnik 2007b: 159–163)

(41) *Me ei peame ise mitte midagi teha. (Õige: ei pea ... tegema)*

Teise rühma kuuluvad juhtumid, kus öeldisverbi jaatava kõneliigi vormi kasutatakse koos teise lauseliikme eitava markeerimisega (õppijad olid eitavalt markeerinud nii alust, sihitist, määrust kui ka öeldistäidet). Seda viga on põhjustanud ülekanne õppija

emakeelest: vene keeles võib jätta verbi jaatava kõneliigi vormi ja markeerida eituspartikliga alust, sihitist või määrust (42). (Kitsnik 2007b: 159–163)

(42) *Teisest küljest see idee on mitte paha. (Õige: ei ole paha)*

Samasuguseid eituse väljendamise vigu on oma venekeelsete õppijate vigade liigitamise uurimuses välja toonud ka Raili Pool ja Elle Vaimann (2005: 127) (43).

(43) *Võib-olla olen mitte eriti tark, aga täiesti rumalaks ka end ei pea. (Õige: ma ei ole eriti tark)*

Kolmandasse rühma kuuluvad verbi eitusvormide moodustusvead, tavaliselt õppija valib vale tüvevariandi eitusvormi moodustamiseks (laadivahelduslikud sõnad, *da-/ma-*infinitiiv ja vältevahelduslikud sõnad). Verbi eitusvormide moodustusvead on ühised eesti keele kui teise keele õppijaile, sest tegemist on ärajätmis- või üleüldistamisvigadega (44). Neljandas rühmas esinevad vale eituspartikli kasutamisega seotud vead. Lähevad segi eituspartiklid *ei* ja *mitte* ning partikkel *ei* ja käskiva kõneviisi eitussõna *ära* (*ärge*) (45). Need on üleüldistamisvead: vene keeles vastab kõigile eesti keele eituspartiklitele üks – partikkel *не*. (Kitsnik 2007b: 159–163)

(44) *..ei saatnud hea töökoht, ja see võib mõjutab inimese elu. (Õige: ei saanud)*

(45) *Ei viska ostutšekki. (Õige: Ära viska ostutšekki ära)*

Eraldi rühma on M. Kitsnik liigitanud eituse modaalverbidega liitõeldises, tavaliselt on tegemist nõutava modaalverbi ärajätmisega või on modaalverbi kasutatud liigselt. Tihti on modaalverbid omavahel ära vahetatud, sest eesti verbidele *võima*, *saama*, *suutma*, *tohtima* vastab vene keeles üks verb *мочь* (46). Modaalverbide vale kasutus ei ole seotud ainult eituse väljendamisega, samade verbide kasutamine valmistab raskusi ka jaatavas kõneliigis. (Kitsnik 2007a: 56–57)

(46) *Väga kurb mõtte, aga niisugune on elu, mida mõjutada me ei või. (Õige: mõjutada ... ei saa)*

Ka Anna Verschik (2004: 137) kirjeldab oma venekeelsete eesti keele õppijate keelevigade liigituse teemalises artiklis sama tüüpi vigu, näiteks:

(47) *Mitte alati huvitav raamat võib olla vajalikuks allikaks (vrd mitte alati ei pruugi huvitav raamat olla vajalikuks allikaks ja vene не всегда интересная книга оказывается нужным источником).*

Eitus aluses, sihitises ja määruuses

Normaallause (grammatiline subjekt = tegevussubjekt = pragmaatiline subjekt) alusfraas ei valmista õppijale raskusi, kuid vahel kasutati nominatiivi asemel partitiivi – tegemist on reegli „eitus nõuab partitiivi“ üleüldistamisega. Kogaja-omajalausestes (grammatiline subjekt ≠ tegevussubjekt = pragmaatiline subjekt) kasutatakse põhiliselt partitiivse alusfraasi asemel nominatiivset, tegemist on ärajätmisveaga. Ilmselt on õppijatel raske tajuda kogejalauseste ja eksistentsiaallauseste (grammatiline subjekt = tegevussubjekt ≠ pragmaatiline subjekt) erinevust normaallausestest, mõnikord õppijad kasutavad partitiivi asemel genitiivi (48) või osa alusfraasist on korrektselt partitiivis, teine osa aga nominatiivis või genitiivis, need on ka ärajätmisvead. (Kitsnik 2007b: 165–167)

(48) *Ja raske elada kui tervise ei ole, kui ei saa teha mis tahab. (Õige: tervist)*

Eesti keeles kasutatakse eitavat verbi alati koos partitiivse sihitisega. Kõige tavalisem viga sihitise käände valikul eitavates lausetes on nominatiivi kasutamine partitiivi asemel – see on ärajätmisviga (49). On ka vigu, kus partitiivi asemel kasutatakse genitiivi, see võib olla ülekandeviga vene keelest. Esineb juhtumeid, kus osa sihitisfraasist on korrektselt partitiivis, samas teine on mittekorrektselt nominatiivis või genitiivis. (Kitsnik 2007b: 167–169)

(49) *Minu arvates muuta kogu maailm kommunistlikuks ei olnud nii hea idee, sest Venemaa ei tunnistanud teised ideed, kui kommunistlik partei ja kohe keelas teised poliitilised parteid. (Õige: teisi ideid)*

Eitavate ase- ja määrsõnade kasutamine

Eitavaid ase- ja määrsõnu kasutatakse alus-, sihitis- ja määruusfraasis. Õppijatel tekib raskusi sobiva eitava asesõna valimise ja käänamisega (50). (Kitsnik 2007a: 77–79)

(50) *Iga inimene ei saa elada ilma oma leiutiseta. (Õige: Ükski inimene)*

Liiteline eitus

Kõrvalekalded liitelise eituse kasutuses jagunevad kaheks rühmaks: 1) abessiivi kasutamine vahendi- ja kaasnemismäärusena (kõige rohkem on näiteid, milles abessiivi asemel on kasutatud nominatiivi, genitiivi, elatiivi või komitatiivi (51); partitiivi ülekasutamine tuleneb reeglist „eitus nõuab partitiivi“, nominatiivi kasutamine on ärajätmisviga ning genitiivi ülekasutamine on seletatav emakeele mõjuga); 2) ülejäänud juhud (kõige rohkem vigu on määrusfraasis, lähevad sassi eesliide *eba-*, abessiivi tunnus *-ta*, *mata*-vorm ja järelliite *-tu* kasutamine) (52). (Kitsnik 2007b: 172–174)

(51) *Veel on palju asju ilma mida ma ei saa elada, nagu: teler, telefon, külmkapp, pesumasin jne. (Õige: ilma milleta)*

(52) *Tähtkuju on kõige ebatähtsam. (Õige: on kõige tähtsusetum/on kõige ebaolulisem)*

Õppijakeeles esinevad kõrvalekalded eituse väljendamisel sidendite abil

Eesti keeles on mitmeid eituse puhul kasutatavaid sidendeid, mille abil võib eitada loetletut (*ei ... ega* või *ei ... ei*) või eitamise üht osapoolt (*mitte*) ..., *vaid*..., kasutatakse ka sidendit *mitte*. Eitavate sidendite kasutamisel tekkivad järgmised vead: õppijad kasutavad valesti sidendeid (*ei*) ... *ega* / *ei* ... *ei* ja ajavad segamini *ei* ja *mitte*, asendavad sidendi *vaid* sidendiga *kuid* või *aga* (tegu on üleüldistamisveaga), lisavad sidendi *mitte* ette sidendi *aga* või *kuid*, eksivad sidesõnade *aga*, *kuid*, *ent* kasutamise vastu eitavas lauses või lisavad eituspartiklile *ei* verbi *olema* isikulise tegumoe kindla kõneviisi oleviku eitava kõneliigi vormi (53). (Kitsnik 2007a: 113)

(53) *Natuke on vaja valmistada ega mitte palju. (Õige: aga/kuid/ent)*

Vahekokkuvõte

M. Kitsniku uurimuse tulemused näitasid, et õppijakeeles on palju kõrvalekaldeid eitava kõneliigi verbivormide moodustamisel, aluse ja sihitise käänete kasutamisel eitavas

lauses ning eitavate asesõnade ja liitelise eituse kasutamisel. Niisuguste vigade tekkepõhjuseid on palju, eelkõige on need ülekandevead (näiteks vene keeles kasutatakse eituse ja jaatuse korral samakujulist verbivormi, lisades sellele eituspartikli *he*), ärajätmisvead (modaalverbi ärajätmine), üleüldistamisvead (näiteks vale eituspartikli kasutamine, sest vene keeles vastab kõigile eesti keele eituspartiklitele üks partikkel *he*). Pedagoogilistel eesmärkidel on vaja parandada eesti keele kui teise keele õpetamist: täpsustada ainekavasid, arendada õppematerjale ja metoodikat ning tõhustada õpetajate koolitust. (Kitsnik 2007a: 177–179)

4. Sarnasused ja erinevused eesti ja vene keele eituse vahel

Töö käigus sai selgeks, et eituse väljendamisel eesti ja vene keeles on nii sarnasusi kui ka erinevusi.

Sarnasused on järgmised:

- Eitusel on eesti ja vene keeles sama tähendus. Eitus keelab mingi tegevuse või lükkab mingid asjaolud ümber. Eitusele vastandub jaatus.

(54) *Mul ei ole palavikku; У меня нет температуры.*

- Eesti ja vene keeles saab eitust kasutada erinevates ajakategooriates, näiteks:

(55) *Ta ei ole tulnud; Он не пришёл.* (Minevik)

(56) *Ta ei sõida täna; Он не едет сегодня.* (Olevik)

(57) *Ma ei tule täna õhtul; Я не приду сегодня вечером.* (Tulevik);

- Vene keeles nagu eesti keeleski esineb niisugune keelenähtus nagu topelteitus (*двойное отрицание*) (ühes lauses kasutatakse eituse markeerimiseks rohkem kui üht eituse väljendamise viisi), näiteks:

(58) *Ei saa öelda, et pole enam midagi teha!; Нет, нечего делать!*

Erinevused eesti ja vene keele eituse väljendamise vahel on järgmised:

- Eesti keeles on eitus grammatiline kategooria, sest koos eituspartikliga kasutatakse ka erilist verbivormi, mis on jaatava kõne verbivormist erinev. Vene keeles kasutatakse eituse ja jaatuse korral samakujulist verbivormi, lisades sellele eituspartikli *не*. (Külmoja jt 2003: 77)

(59) *elasime ei elanud; жили не жили;*

- Kõigile eesti keele eituspartiklitele vastab vene keeles üks partikkel *не* (*ни*), näiteks:

(60) *Ärge töötage vee ääres; Не работайте у воды;*

(61) *Ära viska ostutšekki ära; **He** выбрасывай чеки.*

(62) *Lõpetuseks ütlen et on vaja õppida teistel vigadel ja proovida **mitte tekitada** nii palju probleemi esienesse; В заключении хочу сказать, что нужно учиться на чужих ошибках и постараться **не создавать** так много проблем себе самому.*
(Kitsnik 2007a: 57)

- Eesti keele eitava konstruktsiooni *mitte* .. *eitav verb* vasteks vene keeles on *ne* + jaatav verbivorm, näiteks:

(63) *Mitte kõigile ei meeldi lugeda; **He** всем нравится читать;*

- Vene keele topelteitust (ve *двойное отрицание*) võib tõlkida eesti keelde ühe eituse või jaatuse abil (Sidorova 2003: 130), näiteks:

(64) *Он сказал **не без** гордости; Ta ütles seda uhkusega.*

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli kirjeldada ja võrrelda eituse väljendusviise eesti ja vene keeles, välja selgitada, kus vene emakeelega õppijal tekivad vead eesti keele eituse väljendamises, ning tuua välja sarnasused ja erinevused eesti ja vene keele eitusviiside vahel.

„Eitus on lause tähenduskomponent, mis kummutab mingite juba sõnastatud või mõeldavate asjaolude tõelevastavuse, keelab mingi juba toimuva või mõeldava tegevuse“ (EKG II 1993: 155).

Töö koosneb neljast peatükist. Esimeses peatükis anti eesti keele eitusviiside teoreetiline ülevaade. Eitust võib eesti keeles jagada kolmeks rühmaks: eitav verbivorm (nt *ei kirjuta*), eitavad ase- ja määrsõnad (nt *mitte keegi*, *mitte miski*), eitavad sidendid (nt *mitte...*, *vaid*) ning liiteline eitus (nt *ebakindel*), kuhu kuulub ka ilmaütlev kääne (*kirjutamata*).

Järgmises peatükis uuriti eituse väljendamise võimalusi vene keeles. Vene keeles vormistatakse eitus eitavate asesõnade (nt *никто*, *ничто*), eituspartiklite *не* ja *ни* või predikatiivide *нет*, *нельзя*, *невозможно*, *немыслимо* abil. Verbis väljendatakse vene keeles eitust partikli *не* ja jaatava verbivormi abil (nt *не пишешь*), eraldi eitavat verbivormi vene keeles ei ole.

Kolmas peatükk käsitles eesti keele kui teise keele õppijate probleeme eituse kasutamisel. Venekeelsetel õppijatel esineb eesti keeles palju kõrvalekaldeid eituse moodustamisel. Probleemid tekkivad eitava kõneliigi verbivormide moodustamisel (*ei töötanud*), aluse ja sihitise käänete, eitavate asesõnade (*mitte keegi*) ja liitelise eituse (*minuta*) kasutamisel (vene keeles vastab paljudele eesti keele eituse väljendusviisidele üks sõna *не*), eksitakse eituspartikli *mitte* kasutamisel ja abessiivi moodustamisel (*elektrita*).

Neljandas peatükis võrreldi eituse väljendamise võimalusi eesti ja vene keeles. Uuring näitas, et eituse väljendamisel eesti ja vene keeles on nii sarnasusi kui ka erinevusi. Sarnasused on eituse tähenduses, kasutamises (eitust võib kasutada erinevates aegades),

nii eesti kui ka vene keeles esineb niisugune nähtus nagu topelteitus. Erinevusi on aga rohkem. Eitus asetub erinevale kohale eesti ja vene keele grammatikas: eituse väljendamisel tehtud vigade üheks põhjuseks on võimalik pidada erinevusi õppijate emakeeles vene keeles ja eesti keeles kasutatavate eituse väljendusviiside vahel. Vene keeles vastab paljudele eesti keele eituse vormidele üks partikkel *ne* ning õppijatel on raske otsustada, millist vastet eesti keeles oleks mingis konkreetses lauses vaja kasutada. Vene keele partiklile *нет* ei ole üht ja kindlat vastet eesti keeles (nt *ei*, *mitte*, *pole*, *ei ole*), mõnd eesti keele eitavat konstruktsiooni võib tõlkida vene keelde jaatava kõneliigi abil ning vene keele topelteitusega lausele võib eesti keeles vastata ka jaatav lause.

Kirjandus

EKG II 1993 = Erelt, Mati, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare 1993. Eesti keele grammatika II. Süntaks. Lisa: kiri. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.

EKK = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Erelt, Mati 2013. Eesti keele lauseõpetus. Sissejuhatus. Õeldis. Tartu: Tartu Ülikool.

Kerge, Krista 2001. Eesti süntaks keeleõppe praktikule. Tallinn: TEA Kirjastus.

Kitsnik, Mare 2007a. Õppijakeele uurimise ja arendamise võimalusi Eesti vahekeele korpuse põhjal (eituse väljendamise näitel). Magistritöö. Tallinna Ülikool, üld- ja rakenduslingvistika õppetool.

Kitsnik, Mare 2007b. Eesti keele kui teise keele õppija kõrvalekalded eituse väljendamisel. – Tallinna Ülikooli keelekorpuste optimaalsus, töötlemine ja kasutamine. Toim. Pille Eslon. Tallinn: TLÜ kirjastus, 152–181.

Külmoja jt 2003 = Külmoja, Irina, Eda Vaigla, Maie Soll 2003. Краткий справочник по контрастивной грамматике эстонского и русского языков. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

LVG 1989 = Краткая русская грамматика 1989. Под редакцией Н.Ю.Шведовой, В.В.Лопатина. Москва: «Русский язык».

Naumova = Наумова, Ирина 2014. Морфология простым языком. file:///C:/Users/%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B0-1/Downloads/Morfologija_prostym_jazykom.pdf. Vaadatud 16.05.2016.

Pool, Raili, Elle Vaimann 2005. Vead kõrgtasemel eesti keele kõnelejate kirjalikus keelekasutuses. – Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat 1, 115–138.

Sang, Joel 1983. Eitus eesti keeles. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.

Sidorova 2001 = Сидорова, Елена 2001. Различие частиц *не* и *ни* как одна из проблем грамматического описания русского языка. – Русская филология 12. Сборник научных работ молодых филологов. Отв. ред.: Т. Фрайман (литературоведение), О. Паликова (лингвистика). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 130–135.

Sidorova 2003 = Сидорова, Елена 2003. Выражение отрицания в современном русском языке: диссертация на соискание ученой степени *magister artium* по русскому языку. Tartu Ülikool Vene ja slaavi filoloogia osakond.

Sidorova 2005 = Сидорова, Елена 2005. Варьирование форм отрицания в эстонском языке сопоставительно с русским. – Русская филология 16. Сборник научных работ молодых филологов. Отв. ред.: Т. Кузовкина (литературоведение), О. Паликова (лингвистика). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 266–275.

The Rules = Правила русского языка; <http://therules.ru/vowels-13/>. Vaadatud 16.05.2016.

Verschik, Anna 2004. Mõnda vahekeelest ja kontrastiivsest analüüsist. – Eesti keel: võõrkeelest teiseks keeleks. Koost. Mart Rannut. Toim. Mart Rannut, Marju Kõivupuu, Tiit Päeva. Tallinn: TPÜ Kirjastus, 132–144.

VG = Русская грамматика, Академия наук СССР, институт русского языка; <http://rusgram.narod.ru/2641-2660.html>. Vaadatud 17.05.2016.

VKG = Русская корпусная грамматика; <http://rusgram.ru/%D0%9E%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%86%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5#2>. Vaadatud 16.05.2016.

Способы выражения отрицание в эстонском и русском языках

Резюме

Темой настоящей бакалаврской работы является выражение отрицания в эстонском и русском языках. Цель работы состоит в описании основных способов выражения отрицания в эстонском и русском языках, их сравнении, выявления черт схожести и различия, а также в кратком обозначении основных ошибок, допускаемых русскоязычными учениками при использовании отрицания в эстонском языке.

Отрицание – это специальное языковое средство, которое выражает идею, что некоторое положение вещей не имеет места. Основной функцией отрицания является несогласие с каким-либо выражением или мнением.

Бакалаврская работа состоит только из теоретической части, которая разделена на четыре главы. Первая глава бакалаврской работы раскрывает основные виды выражения отрицания в эстонском языке. В настоящей работе их выделено четыре: отрицательная форма глагола (*ei taha*), отрицательные местоимения и наречия (*mitte keegi, mitte kumbki jt*), отрицательные союзы (*mitte..., vaid*) и аффиксальные способы выражения отрицания (*ebaaus, abitu*).

В следующей главе описаны основные способы выражения отрицания в русском языке: отрицательные местоимения, отрицательные частицы *не* и *ни*, предикативы *нет, нельзя, невозможно, немыслимо*.

В третьей главе выделены основные типы ошибок, которые допускают русскоязычные ученики в использовании отрицания в эстонском языке. Все ошибки, по мнению Mare Kitsnik, можно разделить на три основных типа:

1. Ошибки, связанные с переносом грамматики родного языка в изучаемый язык (*ülekandevaad*). Например, в русском языке для выражения отрицания используется утвердительная форма глагола вместе с частицей *не*, в эстонском же языке существует особая отрицательная форма глагола.

2. Второй тип ошибок связан с тем, что какая-либо часть предложения теряется (*ärajätmisvead*) – например, в предложении теряется модальный глагол.
3. Третий тип ошибок – это обобщенные ошибки (*üleüldistamisvead*), например, в эстонском языке существует множество отрицательных служебных слов, в русском языке им соответствует предикатив *нет*.

В последней главе приведены основные сходства и различия в выражении отрицания в эстонском и русском языках. Основных сходства три: во-первых, у отрицания в русском и эстонском языках одна функция (выражение несогласия с чем-либо); во-вторых, в эстонском и русском языках можно выразить отрицание с использованием разных временных форм; в-третьих, в эстонском и русском языках существует двойное отрицание.

Основных различий в выражении отрицания в эстонском и русском языках четыре:

- во-первых, отрицание занимает разное место в грамматиках языков: в эстонском языке отрицание – это отдельная грамматическая форма, а в русском языке – часть, используемая с утвердительным глаголом;
- во-вторых, всем отрицательным служебным словам эстонского языка соответствует частица *ne*;
- в-третьих, в эстонском языке конструкциям, где используется отрицательное местоимение или наречие и отрицательный глагол, в русском языке соответствует отрицательное местоимение и утвердительный глагол;
- в-четвертых, двойное отрицание в русском языке можно перевести на эстонский с помощью утвердительного предложения.

Настоящая бакалаврская работа может быть полезна преподавателям эстонского языка русскоязычной аудитории, а так же студентам, изучающим контрастивную грамматику эстонского и русского языков.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Aleksandra Lašina,

(sünnikuupäev: 22.04.1994)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Eituse väljendamine eesti ja vene keeles“,

mille juhendaja on Raili Pool,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20.06.2016